

O'TKAN KUNLARGA HOZIRGI KUN BILAN QARASH

VIEWING THE PAST THROUGH THE LENS OF THE PRESENT

Abduxoliqova Mohidil Anvarjon qizi

University of business and science Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) Kunduzgi ta'lim 23-01-guruh talabasi +998505700604

Annotatsiya: O'zbek adabiyotining zabardast namoyandaligidan biri bo'lgan Abdulla Qodiriy o'zining "O'tkan kunlar" romani bilan milliy adabiyotimiz tarixida yangi sahifa ochgan. Ushbu roman nafaqat ilk o'zbek romani sifatida, balki o'zbek xalqining o'tgan hayoti, urf-odatlarini, ijtimoiy hayoti va insoniy tuyg'ularini chuqur yoritgan asar sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Asarda inson qalbinin murakkab kechinmalari, muhabbat, sadoqat, rashk, adolat va taqdir mavzulari yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlanadi. Ayniqsa, Kumush va Zaynab obrazlari o'zbek ayolining o'tmishdagi hayotini, orzularini va fojialarini ifodalovchi muhim timsollardir.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, ayol taqdiri, muhabbat va sadoqat, rashk va fojia, ko'pxotinlilik, ijtimoiy adolatsizlik, ayol tengsizligi, erkak hukmronligi, sabr va fidoyilik, insoniy tuyg'ular, tarixiy va ijtimoiy roman, adolat va halollik, ma'naviy uyg'onish, o'tmish va bugun.

Аннотация: Одним из выдающихся представителей узбекской литературы является Абдулла Кодирий, который своим романом «O'tkan kunlar» (Прошедшие дни) открыл новую страницу в истории национальной литературы. Этот роман важен не только как первый узбекский роман, но и как произведение, глубоко освещающее прошлую жизнь узбекского народа, его обычаи, социальную жизнь и человеческие чувства. В произведении с высоким художественным мастерством изображены сложные переживания человеческой души, темы любви, преданности, ревности, справедливости и судьбы. Особенно важными символами являются образы Кумуш и Зайнаб, отражающие жизнь, мечты и трагедии узбекской женщины прошлого.

Ключевые слова: Абдулла Кодирий, судьба женщины, любовь и преданность, ревность и трагедия, многожёнство, социальная несправедливость, неравенство женщин, мужское господство, терпение и самоотверженность, человеческие чувства, историко-социальный роман, справедливость и честность, духовное пробуждение, прошлое и настоящее.

Abstract: One of the outstanding representatives of Uzbek literature is Abdulla Qodiriy, who opened a new page in the history of national literature with his novel "O'tkan kunlar" (Bygone Days). This novel is significant not only as the first Uzbek novel but also as a work that deeply illuminates the past life of the Uzbek people, their customs, social life, and human emotions.

The novel skillfully depicts the complex experiences of the human heart, themes of love, loyalty, jealousy, justice, and destiny with high artistic mastery. In particular, the characters Kumush and Zaynab serve as important symbols reflecting the life, dreams, and tragedies of Uzbek women in the past.

Keywords: *Abdulla Qodiriy, women's fate, love and loyalty, jealousy and tragedy, polygamy, social injustice, gender inequality, male dominance, patience and self-sacrifice, human emotions, historical and social novel, justice and honesty, spiritual awakening, past and present.*

“O’tkan kunlar” – birinchi o‘zbek romani. Abdulla Qodiriyning ushbu asari necha yillardan beri o‘z qadr va qimmatini yo‘qotmay kelmoqda. Asarni bir marta o‘qishni boshlagan har bir inson uni yakunlamaguncha ko‘ngli xotirjam tortmasligi ham rost gap. Chunki unda nafaqat sevgi va sadoqat, balki jamiyat, davr, inson ruhiyati va adolat masalalari yuksak badiiylilik bilan tasvirlangan.

Asarda ikki oshiq – Otabek va Kumushning bir-biriga yetish yo‘lidagi sinovlari, mashaqqatlari va ayriliqlari haqida so‘z yuritiladi. Ammo Abdulla Qodiriy faqatgina oshiq qalblar haqida yozganmi? Yoki asar ostida yashirin, chuqurroq ma’no – davr ruhini, xalqning iztirobini ifodalovchi qatlam ham mavjudmi?..

Haqiqatan ham “O’tkan kunlar”ni faqat muhabbat romani sifatida emas, balki tarixiy va ijtimoiy hayotning aks-sadosi sifatida ham o‘qish lozim. Chunki unda o’sha davrda yashagan xalqning holati, siyosiy muhit, ijtimoiy adolatsizlik, mansabparastlik va xalqning og‘riqli hayoti teran tasvirlangan. Kumush romanning bosh qahramoni Otabekning sevikli ayoli sifatida tasvirlanadi. U nozikta‘b, vafodor, sadoqatli, kamtar va yuksak insoniy fazilatlariga ega ayol sifatida gavdalanadi. Kumush obrazida muallif o‘z davridagi ayollarning orzu-umidlarini, ularning jamiyatdagi o‘rni va oila, muhabbat yo‘lida chekkan azoblarini mahorat bilan aks ettirgan.

Kumush muhabbatda toza va samimiyydir. U Otabekni chin dildan sevadi, uning baxti uchun hatto o‘z hayotini qurbon qilishga tayyor. Kumush va Otabek muhabbati romanning markaziy g‘oyasini tashkil etadi. Ularning munosabatida o‘zbek ayolining iffat, sadoqat va vafodorlik timsoli yaqqol namoyon bo‘ladi.

Kumushning eng muhim fazilatlaridan biri – sabr va matonatdir. U Zaynabning rashki, onasi Anvarning bosimi va jamiyatning adolatsiz qarashlariga qaramay, o‘z mehrini, e’tiqodini yo‘qotmaydi. Kumush obrazi orqali muallif ayollar taqdiriga, ularning jamiyatdagi huquqsizligiga chuqur achinish bilan qaraydi. Kumushning o‘limi esa –o‘z davrining ayollariga nisbatan zulm va jaholat ramzi sifatida talqin etiladi. U sevgi yo‘lida halok bo‘lgan, lekin or-nomusini, sadoqatini saqlagan ayol sifatida o‘quvchi qalbida abadiy iz qoldiradi.

Zaynab – romandagi ikkinchi muhim ayol obrazi. U Otabekning ikkinchi rafiqasi bo‘lib, Kumushning qarama-qarshi timsoli sifatida tasvirlanadi. Zaynabning tabiatida rashk, g‘urur, shubha va o‘zini sevdira olmaslik azobi mujassam. U ham muhabbatga, e’tiborga, mehrga chanqoq ayol. Biroq uning bu tuyg‘ulari sog‘lom yo‘nalishda emas, hasad va nafrat orqali namoyon bo‘ladi.

Zaynabning bu holati o‘z davridagi ijtimoiy muhit, ko‘pxotinlilik odati va ayollar o‘rtasidagi majburiy raqobat natijasidir. U aslida yovuz ayol emas, balki hayotning adolatsiz

tuzumida o'z baxtini yo'qotgan, muhabbatni tushunmagan va sevgi uchun kurashgan ayoldir. Shuning uchun ham muallif Zaynabni butunlay manfiy qahramon sifatida emas, balki ijtimoiy tizimning qurboni sifatida ko'rsatadi.

Zaynabning rashk va g'azab bilan to'la harakatlari oxir-oqibat Kumushning fojiali taqdiriga sabab bo'ladi. Uning o'zi ham keyinchalik bu fojeaning og'irligini his etib, azob chekadi. Shu tarzda Zaynab obrazi insoniy his-tuyg'ularning murakkabligi, nafs va aql o'rtasidagi kurashni ifodalaydi.

Romanda Kumush va Zaynab – ikki xil ayol timsolidir. Kumush – muhabbat, sadoqat, poklik va fidoyilik timsoli bo'lsa, Zaynab – rashk, g'urur va nafratning ifodasidir. Biroq ularning har ikkisi ham bir davr, bir muhit, bir adolatsiz tizim mahsuli. Qodiriy bu ikki obraz orqali o'zbek jamiyatidagi ayol taqdirining murakkabligini ochib beradi.

Kumush o'z muhabbatini himoya qilish uchun jim o'tiradi, sabr qiladi, or-nomusini ustun qo'yadi. Zaynab esa, aksincha, ichki iztirobini yashira olmaydi, his-tuyg'ularini ochiq bildiradi. Shu jihatdan u ham insoniy jihatdan tirik, hayotiy obrazdir.

Ularining taqdiri orqali yozuvchi o'z davridagi ijtimoiy muammolarga – ko'pxotinlilik, ayol tengsizligi, savodsizlik va jamiyatdagi erkak hukmronlikka e'tibor qaratadi. Shuningdek, Kumush va Zaynab o'rtasidagi ziddiyatlar orqali muallif inson qalbidagi ezgulik va yovuzlik, sabr va rashk o'rtasidagi abadiy kurashni badiiy ko'rsatib beradi.

Romanda Otabek obrazi orqali muallif yangicha fikrlaydigan, adolatni sevuvchi, xalq taqdiriga befarq bo'lmagan inson timsolini yaratadi. Otabek – o'z zamonasiga nisbatan ilg'or, vatanparvar, o'z xalqi uchun kurashgan yosh savdogar. U orqali Qodiriy jamiyatda o'zgarish bo'lishi uchun yangi fikr, yangicha qarash, halollik va mardlik kerakligini uqtiradi.

Ammo asarda Otabek singari insonlar ozchilikni tashkil etadi. Ular jamiyatdagi zo'ravonlik, adolatsizlik, manfaatparastlik bilan to'qnash keladi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, "O'tkan kunlar" romani faqat sevgi haqida emas, balki davrning siyosiy, ijtimoiy va axloqiy manzarasini ham yoritadi. Qodiriy xalqni o'ylagan, adolat uchun kurashgan, lekin shafqatsiz tuzum ostida ezilgan insonlarning taqdirini ko'rsatadi.

Asarda hukumatni bosib olgan ayyor va tilyog'lama amaldorlar tasviri nihoyatda hayotiy. Ularning qilmishlari tufayli halol insonlar hibsga olinadi, begunohlar jazolanadi. Otabek va Mirzakarim Qutidorning hibsga olinish sahnasi o'sha davr adolatsizligining eng yorqin dalilidir. O'sha paytda "haq" so'zi "gunoh" sanalgan, adolatni talab qilishning o'zi jasorat edi.

Yozuvchi shu orqali o'quvchini o'tmishni eslashga, undan saboq olishga undaydi. Chunki o'tmish saboqlarini anglamagan xalq kelajakni barpo eta olmaydi. Qodiriy xalqni uyg'otishni, adolatli jamiyat sari chorlashni maqsad qilgan.

"O'tkan kunlar" nafaqat o'zbek adabiyotining ilk romani, balki xalqning o'tgan hayoti, ijtimoiy og'riqlari va ma'naviy uyg'onishining badiiy tarixi hamdir. Abdulla Qodiriy bu asar orqali nafaqat sevgi, balki adolat, halollik, insonlik va jamiyat uchun kurash g'oyalarini ilgari surgan. U asar orqali "O'tmishdan saboq olmasak, kelajakka yuz tuta olmaymiz" degan fikrni o'quvchi ongiga singdiradi. Otabekning halolligi, Kumushning sadoqati va boshqa

qahramonlarning fojiasi orqali yozuvchi o'quvchini o'ylashga, o'z zamonini qadrlashga undaydi.

-Ha, o'tgan kunlar qaytmaydi.

Ammo ularning sabog'i – bugunning poydevori. Adolatni qadrlash, halollikni e'zozlash, xalq manfaatini ustun qo'yish – har bir davr uchun eng muhim mezon bo'lib qoladi. Odil rahbar, vijdonli fuqaro va hushyor xalq bo'lgan joyda adolatsizlik ildiz ota olmaydi. Shu bois "O'tkan kunlar" bugun ham dolzarb, bugun ham o'qiladi, bugun ham har bir yurakni o'ylantiradi. Chunki bu asar – o'zbek xalqining o'tmishi, buguni va kelajagi haqida so'zlaydigan abadiy romandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018.
2. Qodiriy A. Tanlangan asarlar. 2-jild. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.
3. O'zbek adabiyoti tarixi. O'quv qo'llanma. — Toshkent: Fan, 2010.
4. Umumta'lim maktablari uchun o'zbek adabiyoti darsliklari va metodik qo'llanmalar. — Toshkent.
5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:roLk4NBRz8UC
6. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:qjMakFHDy7sC
7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:2osOgNQ5qMEC
8. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:UeHWp8X0CEIC
9. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
10. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
11. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zatCspcAAAAJ&sortby=title&citation_for_view=zatCspcAAAAJ:Se3iqnhoufwC